

Verdieping 6 Hoe klopt het Tilburgse hart?

De Tilburgse binnenstad is continu in ontwikkeling. Om de binnenstad ook voor de toekomst aantrekkelijk te houden, voor Tilburgers en voor haar gasten, werkt Kees Rijnboutt in opdracht van de gemeente Tilburg, met zijn ontwerpteam aan de toekomst. Een complexe opgave, dat blijkt al snel, en deze veranderingen gaan Tilburg letterlijk aan het hart. Dat roept reacties op. Met als doel om het debat over de binnenstad op gang te krijgen te krijgen, en een onafhankelijk platform te bieden aan de stad om te spreken over de ontwikkelingen, organiseerde CAST op 16 januari en op 29 oktober 2013 twee discussieavonden over de binnenstad.

Tijdens de discussieavond in januari was veel aandacht voor de visie kernwinkelgebied. Dat leverde in de maanden daarna de nodige reacties op. Niet alleen het drukbezochte CASTdebat, maar ook vele krantenartikelen hielden de Tilburgers op de hoogte. De betrokkenheid van de Tilburgers bleek zo groot, dat rondom de fontein van Beljon een heuse actiegroep ontstond. Op verschillende manieren lieten Tilburgers hun mening horen. Via de facebookpagina 'Beljon moet blijven', twitter en online blogs en polls op het Brabants Dagblad. Niet alleen digitaal, maar ook in de binnenstad zelf werd verder gediscussieerd. Tijdens de Open Monumentendag werd aan Tilburgers gevraagd de fontein te vereeuwigen op een vel tekenpapier en er is zelfs sprake geweest van protest sit-in op de Beljonfontein, compleet met muzikale begeleiding.

De betrokkenheid vanuit de samenleving is niet beperkt gebleven tot de markante fontein. Ook in de lokale media was in de directe weken na het debat van 29 oktober veel aandacht voor het Tilburgse stadshart. Zo werden in het Stadsnieuws achtereenvolgens het Kantongerecht (architect Jos Bedaux) en het Stadskantoor 1 (architect Herman Kraaijvanger) verkozen tot MoNuMent van de week. Deze

gebouwen, beiden gelegen aan het Stadhuisplein, worden overigens ook genoemd door de Tilburgse Projectgroep Na-oorlogs Erfgoed in de 'top 40 wederopbouwverfgoed Tilburg 1940-1970'.

Dat er vanuit de lokale vakgemeenschap extra aandacht is voor de binnenstad bewijst een aantal lokale architecten. Zij zijn met elkaar in gesprek gegaan en hebben een inspiratiemanifest geschreven. Een samenvatting van het manifest vormt onderdeel van deze CASTverdieping. Het volledige document, online voor iedereen beschikbaar, bestaat uit analyses, verkenningen en doet kritische suggesties voor toekomstige veranderingen vanuit de lokale grondslag.

Wegens de grote Tilburgse betrokkenheid en de recente ontwikkelingen rondom een concept stedenbouwkundig plan, organiseerde CAST, in samenwerking met de gemeente Tilburg, op 29 oktober een tweede stadsdebat. De titel van de avond was: 'Hoe klopt het Tilburgse hart?'. Het doel van de avond was om niet enkel eenzijdig te reageren op de nieuwe conceptplannen, maar ook iedereen de gelegenheid te geven mee te spreken over datgene wat écht belangrijk is voor de Tilburgse binnenstad. Alleen als deze kernwaarden boven tafel komen, kan het als onderdeel worden meegenomen in de vervolgstappen.

Tijdens de debatavond is er door enkelen gesproken, maar ook door veel mensen geluisterd. Deze publicatie geeft daarom niet alleen een letterlijk verslag van de debatavond, maar biedt ook een greep uit de verschillende reacties die hier uit voortgekomen zijn. In de dagen na het debat, is een levendige discussie ontstaan. Het publieke debat verplaatste zich vanuit de zaal naar de borrel en de dagen daarop volgend naar de media. Dat een stadsdebat voor extra reuring kan zorgen, bewijst dit binnenstaddebat als geen ander. Stephan Jongerius (journalist van het Brabants Dagblad) en Beryn van de Donk (schrijver van het CASTdebat verslag) zagen in het CASTdebat van eind oktober een mooie aanleiding om de discussie in de stad voort te zetten. Kort daarna, op 15 november, hebben zij met een kleine groep verder gesproken over de binnenstad. Zoals zij zelf omschrijven: met

het hart op de tong! Om dit kleinschalige spontane initiatief ook voor de rest van Tilburg toegankelijk te maken, heeft CAST voor de notulen gezorgd. Deze zijn voor iedereen na te lezen op de website www.castonline.nl/binnenstad.

Het is onmogelijk alle losgekomen reacties in deze publicatie te vangen, maar we hebben getracht met een compilatie de breedte van het gesprek weer te geven. CAST hoopt dan ook van harte dat deze publicatie opnieuw bijdraagt aan het debat én de ontwikkelingen van het Tilburgse stadshart. Het is positief voor de stad als de discussie gevoerd blijft worden.

Merle Rodenburg
Programmamaker CAST

Wat is CAST

CAST is een lokaal architectuurcentrum dat op 22 december 1994 werd opgericht om tegemoet te komen aan de sterk groeiende belangstelling voor architectuur en stedenbouw in Tilburg en omgeving. Doelstelling van CAST is de belangstelling voor, en het denken over architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant blijvend te stimuleren. CAST stelt zich op als podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het centrum organiseert onder meer debatten, lezingen, onderzoeken, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties. CAST richt zich daarbij zowel op professionals die betrokken zijn bij architectuur en stedenbouw, als op het brede publiek.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

- 1 Voorwoord
- 2 Verslag debatavond 'Hoe klopt het Tilburgse hart?'
- 5 Ontwikkeling Stadhuisplein logische stap in verdere completering van de binnenstad
- 6 Inspiratiemanifest Citykern Tilburg
- 8 Een ijzersterk driemanschap: Palijs, Stadhuis en Beljon

centrum voor architectuur en stedenbouw tilburg

Verdieping nr. 6, 2013

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.
Deprez gebouw
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
F 013 5449669
E secretariaat@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 6, 2013

Hoe klopt het Tilburgse hart?

Debatavond 'Hoe klopt het Tilburgse hart?'

29 oktober 2013

Door Berny van de Donk

Een huiskamer op zandgrond

Je hart luchten over de binnenstad, meedenken over de huiskamer van de toekomstig grootste stad van Zuid-Nederland. Ongeveer 400 online live-kijkers en ruim 180 Tilburgers voelden zich uitgedaagd door die opgave en wilden zich bovendien (of misschien zelfs vooral) graag laten informeren over de stand van zaken. De gemeente is immers al een tijdje bezig met visies, rekensommen, beeldkwaliteitsplannen en stedenbouwkundige afwegingen. En zelfs de eerste maquettes komen voorzichtig voorbij.

Wethouder Erik de Ridder deed de aftrap. Hij was net terug van een weekendje Almere. Ook een middelgrote stad, met op het eerste gezicht alle bestanddelen van grootstedelijkheid keurig op een rij. Het stedenbouwkundig handboek netjes toegepast, en voor de ingewijden herkenbare streetwise retailexpertise. De maat van de straat correct. Maar al winkelend en dwalend be kroop hem het gevoel dat het centrum ziel en beleving mist. Een groter contrast met Tilburg had hij niet kunnen kiezen. Almere is als stad uit zeelei omhoog getrokken, Tilburg is ontstaan uit een korrelige clustering van kleine dorpen, organisch geworteld in arme zandgrond. Waar Almere hart en ziel mist heeft Tilburg dat in ruime mate. Tenminste, in de historie en genen van gebouwen, gebieden en gewone mensen. Maar nog niet voldoende zichtbaar in de binnenstad zelf. De wethouder legt ook de duidelijke en meer rationele link met werkgelegenheid: een aantrekkelijke stad met een goed (winkel)hart staat bij steeds meer bedrijven en organisaties ergens bovenaan het afvinklijstje.

Deze avond ging het om het destilleren van Tilburgse kernwaarden. Hoe vertalen we het specifiek Tilburgse in praktische woorden en gebouwde daden? Hoe krijgen we hart en ziel in het hoofd van experts en ontwerpers van buiten de stad? Hoe kleuren we onze binnenstad in, binnen en buiten de theoretische lijntjes?

Vierkante meters en ronde verblijfskwaliteit

Van 'place to buy' naar 'place to be'. Dat is volgens binnenstadsexpert Arno Ruigrok de opgave voor middelgrote steden als Tilburg. Tilburg doet het feitelijk nu al helemaal niet slecht, het winkelareaal in de binnenstad kent een relatief laag leegstandspercentage. Uitbreiding in het stadshart is een haalbare kaart, en zeker geen droom die leeg blijft staan. De interesse van diverse commerciële partijen bewijst dit. Om in de toekomst aantrekkelijk te blijven moet er wel gewerkt worden aan een binnenstad met meer verblijfskwaliteit. "Het moet een feestje zijn om daar rond te lopen". En hoe doe je dat tegenwoordig volgens de experts? Is de kern van de zaak het binnenhalen van grote trekkers en het in tempo inrichten van een parallelle Heuvelstraat, of is de grootste trekker tegenwoordig het dwaalgebied en de vele evenementen? Kip of ei? De experts lijken het eens over de hoofdlijnen: blij in ieder geval alert op elitaire denkkaders of dwaalnostalgie: 80 à 90% van de bezoekers is niet vies van 'verBlokkerisering', wil de grote ketens gewoon tegenkomen in de stad ("hier in de zaal zit die andere 10%"). Maar met alléén die ketens ga je het niet meer redden. Leuke straatjes en hippe winkeltjes zijn onontbeerlijk. En zeker in dit kóóp-punt-com-tijdperk is een slimme verbinding met de virtuele consument domweg nodig voor een goed belegde winkelboterham. Kippen én eieren dus.

Debatavond 29 oktober 2013

Voor de pauze had het debat de vorm van een discussietafel met daaraan professionals die spreken over de ruimtelijke verschijningsvorm van de Tilburgse binnenstad. Wat is voor hen kenmerkend aan het stadshart? Wat zijn voor hen kernwaardes, en wat past zeker niet? Daarbij werd ook de zaal gevraagd om input.

De tafelgasten waren:

Rogier Arntz is expert in retail en merkenbouw. De afgelopen 15 jaar heeft hij zich gericht op datgene wat shoppers bezig houdt. Waarom loopt iemand een winkelstraat in, of juist niet? Belevenis en reuring zijn kernbeprijpen in zijn expertise.

Niek van den Broek is directeur van de Heuvelpoort en het Mercure Hotel, en daarmee een echte Tilburgse ondernemer. Hij is betrokken in diverse besturen in de binnenstad, maar ook persoonlijk geïnteresseerd in de ontwikkelingen en de kansen die er liggen.

Carolien Ligtenberg is expert in duurzame stedelijke transformatie. Ze heeft een architectonische en stedenbouwkundige achtergrond, maar denkt na over de volgende stappen in stedelijke ontwikkelingen los van het bouwproces. Daarbij heeft ze aandacht voor andere factoren die een grote rol spelen in binnensteden, zoals de verbinding met economie.

Aart Oxenaar is directeur van de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Hij studeerde kunstgeschiedenis en archeologie, promoveerde op een onderzoek naar P.J.H. Cuypers en was bovendien oprichtend coördinator van het CAST. In die tijd heeft hij de stad goed leren kennen met zijn karakteristieken en bijzondere kwaliteiten.

Arno Ruigrok is adjunct directeur van Multi Development. Als ontwikkelaar en expert in retail is hij voor de gemeente Tilburg actief om de haalbaarheid te onderzoeken voor de nieuwe plannen voor de Tilburgse binnenstad.

Na de pauze gaf Kees Rijnbouts een presentatie met daarin de eerste gedachtelijnen van het stedenbouwkundig plan en het beeldkwaliteitsplan. Kees Rijnbouts is partner van het ontwerpbureau Rijnbouts. Hij was onder meer hoogleraar aan de faculteit bouwkunde bij de Technische Universiteit Delft, Stadsstedenbouwer in Den Haag en Nederlands Rijksbouwmeester. In opdracht van de gemeente Tilburg werkt hij aan een visie, een stedenbouwkundig plan en een beeldkwaliteitsplan voor het kernwinkelgebied Tilburg.

Debatpubliek

Kees Rijnbouts

Nog een valkuil: het leven bestaat natuurlijk uit meer dan winkelen, de binnenstad is ook de plek waar burgers elkaar willen ontmoeten, een forum voor formele en informele momenten. Van trouwerij tot Tilburg Kermis, van samen stappen tot alleen stilstaan op een bankje. Je moet, zoals een bewoner het uitdrukte, er ook "gewoon kunnen zijn". Een leeg plein is dan zo gek nog niet. Het is de gepleveide belofte van feestelijke dingen die komen gaan.

Waarden in de kern

Een tafel met vakkennis en een zaal met stadskennis gingen onder leiding van Tracy Metz - de frisse voorzitter van buiten - op zoek naar de kernwaarden van en voor de Tilburgse binnenstad. Een voor de zaal herkenbare optocht van karakteristieke trok langs.

Linten en knopen

De termen waarmee je de ruimtelijke structuur van Tilburg pakkend kunt omschrijven lopen grappig parallel met de textielindustrie waar de stad mee groot is gegroeid: linten en knopen. Als een neurale netwerk groeiden dorpen - of op z'n Tilburgse *herdgangen* - aan elkaar. Ragfijne zandpaden werden robuuste klinkerwegen, bebouwing en commercie volgden die lijnen. In de binnenstad herhaalt dat beeld zich op zakformaat. Het centrum laat zich bewandelen van knooppunt naar knooppunt. Een verzameling werelden met vaak letterlijk verrassende scharnierpunten. Uniek zijn de pleinen met verschillende karaktertrekken en duidelijke functies (horeca, commercieel, publieke). Het is essentieel die structuren te herkennen, maar vooral ook te érkennen met liefdevolle belangstelling.

Ruimte binnen bouwblokken

De textielindustrie zorgde nog voor een andere kwaliteit. Door de hele stad stonden - in de ruimte tussen die herdgangen - grote textiel fabrieken. Eenmaal ingebouwd in een uitdijende stad werden ze vaak vervangen door woon- en winkelbebouwing. Daardoor ontstonden bouwblokken met een relatief geringe hoogte en grote binnenruimte. Hierdoor heeft Tilburg nu een unieke kwaliteit waaraan incidentele hoogbouw in het centrum - mits zorgvuldig ingepast - iets kan toevoegen.

Aimabel gesprek tussen oude en moderne architectuur. Textielbaronnen en slopende burgemeesters hebben Tilburg een andere waarde cadeau gedaan: er is door hun handelen een voor Nederland zeer bijzondere mix van oude en moderne architectuur ontstaan. Op een klein gebied vind je een bonte verzameling van rijksmonumenten uit diverse jaarringen en van diverse oorsprong (dorps, industrieel, wederopbouw). Meesters, de Heikese kerk, de Spaarbank vinden we nu al mooi, maar de waardering voor na-oorlogse architectuur (1940 -1975) zit volgens de experts de laatste jaren flink in de lift. Het lijkt misschien rommelig, Tilburg heeft daarmee echter - misschien onbedoeld en ongepland - een voor-sprong op andere steden. Een welsprekende bewoner uit de zaal maakte duidelijk dat er ook een keerzijde zit aan die 'rommeligheid'. Bijna letterlijk zelfs: de vele verbouwingen aan de stad maken dat op veel pleinen vooral de achterkant van belangrijke gebouwen zichtbaar is. "En zo hoort dat toch niet? Vraagt iemand naar het Pieter Vreedeplein? Je wijst hem naar 'achter de V&D'. Het Koningsplein? Achter de bibliotheek. De Tilburgse binnenstad ligt achterstevoren en binnenstebuiten".

Arno Ruigrok

Informele cultuur, kansrijke 'software'

Een niet te onderschatten kernwaarde is de software van Tilburg: mensen die soms weliswaar 'maawe', maar uiteindelijk toch allemaal ook 'goale' voor de stad willen maken. Zo is er de wil van veel ondernemers om met elkaar in gesprek te blijven én waar nodig door te pakken. Oudgedienden als Bolle, Gimbrère, en Gianotten/Polare kennen het gebied tot in de haarvaten en vormen met hun intuïtieve expertise een commerciële lakmoesproef voor de toekomstplannen. Jonge honden in het dwaalgebied als Café Nieuwland, Bij Maud en Buutvrij brengen nieuwe trends binnen de stad (zoals de combinatie productie-consumptie, duurzaam en lokaal), en leggen slimme verbindingen met de virtuele wereld. Maar ook betrokken architecten en stedenbouwkundigen zoeken keer op keer contact om hun hartstochtelijke meningen te scherpen aan opvattingen van buiten.

Ook waarden buiten de kern...

Opvallend was volgens gespreksleidster Tracy Metz dat er één duidelijke kernwaarde van Tilburg niet werd genoemd, misschien omdat deze waarde buiten het kernwinkelgebied valt: voor veel mensen van buiten Tilburg maken musea als De Pont en het Textielmuseum de stad 'een omweg waard'. Evenals de vele podia, festivals, evenementen. Tilburg is een performing city bij uitstek. Natuurlijk haasten de experts zich te zeggen dat dit vanzelfsprekend een te benutten kwaliteit is. Misschien té vanzelfsprekend zelfs: het vergt aandacht en onderhoud om je als kerngebied hier continu mee te verbinden. Het grote gezelschapsspel dat citymarketing heet moet alert worden gespeeld.

...maar blijf bij de kern

De vertegenwoordiger van de ondernemers aan tafel, Niek van den Broek waarschuwt om niet alles met alles te verknopen. Sterven in schoonheid ligt op de loer, voor je het weet heb je een 'faalgebied'. "Dus nu in tempo de Stadhuisstraat / Emmastraat afmaken zodat de ladderstructuur gaat werken". Paar nieuwe grote trekkers binnenhalen (die éne, waarvan - als een soort Voldemort - de naam niet genoemd lijkt te mogen worden). Dat wil de gemiddelde consument nu eenmaal! Van het dwaalgebied moeten de gemeente volgens sommige experts vooral 'oplettend afblijven': die branding gaat daar bijna als vanzelf. Je kunt als overheid op z'n best aansluiten bij de al in de kiem aanwezige gebiedsstijl. Af en toe de ogen sluiten, initiatieven op enige afstand ondersteunen, en - in een enkel geval - vooral sámen met ondernemers en bewoners een lichte regie organiseren.

Visie en kernwaarden? Kanskaarten volgens Rijnboutt

"Tien tot twintig jaar, dames en heren, zolang gaat het duren om de binnenstad tot volle bloei te brengen". Kees Rijnboutt, maker van veel stedelijke omgevingen, geestelijk vader van de visie op het Kernwinkelgebied doet een beroep op het geduld van met name politiek en ondernemers. De transformatie van het Stadhuisplein ziet hij als een eerste dominosteen in de realisatie van een tweede levendige winkelstraat, daarna volgen oplossingen voor andere knelpunten in de binnenstad bijna vanzelf. Zijn visie is vooral geen blauwdruk, zelfs geen plan. Door de vele beelden heen moeten we vooral de droom zien. Van een Tilburg dat zijn genetische hartelijkheid beter laat zien, effectiever omzet in verblijfskwaliteit.

Interviews met het publiek tijdens de debatavond

Door Anita van Hezik

Madelène Munnik, inwoner van Tilburg. Madelène heeft tijdens de presentatie veelal hoofdschuddend zitten luisteren. Ik vraag haar na afloop waar die verontwaardiging vandaan komt. Ze heeft een kritische noot over de invalshoek van de professionals dat de stad vooral aantrekkelijk moet zijn voor winkelend publiek. 'Er wordt veel te veel nadruk gelegd op consumeren. Waarom wordt er niet nagedacht over hoe we prettig in de stad kunnen verblijven? Er "zijn" en niet "consumeren". In de stad moet het mogelijk zijn om doelloos rond te lopen, mooie dingen te zien en je comfortabel voelen.'

Voel jij je comfortabel in Tilburg?

'Ja, ik voel me absoluut prettig in de stad, maar er zijn wel delen waar ik rillingen krijg. Waar het grauw en grijs is, letterlijk en figuurlijk. Dat bedoel ik niet in de zin van onveilig voelen, maar noem het oncomfortabel. Vergelijk het met lopen over een industrieterrein; dat is niet onveilig, maar ook niet aangenaam. Het voelt in vele delen van Tilburg koud.'

Zijn er steden waar het "warm" voelt?

'Zeker. Denk aan Breda. Tilburg is geen Breda en dat kan het ook niet worden. Maar er zijn al gebieden in Tilburg die wel die warmte uitstralen. Helaas worden die elke keer weer door koude gebieden onderbroken.'

Hoe kan Tilburg warmer worden?

'Er moet meer reuring komen. Op de Korte Heuvel, in de Noordstraat, bij de vijfsporang en in het dwaalgebied is die reuring wel aanwezig. Koester deze warme gebieden en maak de koude delen warmer.' Jan van Stiphout, een Tilburger die ook in verschillende andere steden heeft gewoond, heeft wel een heel bijzondere manier om Tilburg te karakteriseren: binnenstebuiten en achterstevoren.

'Als ik gasten uit andere steden op bezoek krijg en ik moet ze de weg wijzen', zegt hij, 'dan ontcom ik er niet aan om te zeggen dat het Piusplein achter McDonalds ligt, het Pieter Vreedeplein achter de V&D en de Muzentuin achter de Concertzaal.'

Een duidelijk voorbeeld van Tilburg-achterstevoren is volgens Jan de Schouwburggring.

'Het is ook heel opvallend dat in Tilburg aan veel wegen alleen achterkanten te zien zijn. Kijk eens naar de Schouwburggring, vanaf de ring wordt de hele winkelstraat aan het zicht ontnomen door de achterkanten van de dagwinkeltjes.' De Pieter Vreedestraat is ook een straat die het niet heeft volgens hem. 'Een kant van die straat heeft helemaal een blinde gevel. Dat bedenken is toch niet!'

Jan kan zijn verbazing niet op als het gaat over de locatie van de Schouwburg. 'In elke andere stad ligt de schouwburg aan een plein. En hier in Tilburg? Aan een doorgaande weg! Een stad moet behaaglijk en aangenaam zijn. Met al die achterkanten en halfbakken pleinen bereik je dat nooit.'

Zijn boodschap voor het gemeentebestuur is duidelijk. 'Los de knelpunten van de achterkanten op en praat niet alleen over mensen die zouden willen winkelen in Tilburg. De stad is sterk

Rijnbouts herkent veel van de kernwaarden in zijn visie. De ruime bouwblokken zijn stuk voor stuk kanskaarten om die hartelijkheid een goede plek te geven. Een parkje, een speeltuin midden in de stad kan veel doen voor een prettiger beleving van het hele gebied. De combinatie van oude en moderne architectuur is echt een cadeau voor de stad en kan niet anders dan prominent aandacht krijgen in de visie. De link met het grotere Tilburgse verhaal is lastiger: "winkelen was de vraag". Toch denkt Rijnbouts dat hij de moderne herdgangen goed aan de praat zal kunnen krijgen, en dat zo'n ronkend winkelhart – inclusief uniek dwaalgebied – andere ontwikkelingen, inclusief investeerders en ondernemers zal verleiden.

Bijzondere aandacht is er in zijn bijdrage voor het Stadhuisplein, en dan vooral voor dé fontein van Beljon. Bij nader inzien verdient dit hoekige kunstwerk volgens Rijnbouts meer respect in de uitwerking van de plannen, en kunnen aanvoerroutes (de reden voor geplande sloop) evengoed anders lopen. De watervallen zijn immers een verbindend element op een plek waar vele publieke functies van de stad als op een forum, een agora samenkomen. Beljon beschreef dit in 1976 al in zijn boek 'Zo doe je dat; grondbeginselen van vormgeving'. Hij noemt het Stadhuisplein daar een 'civic center in wording'. Deze beschrijving brengt Rijnbouts bijna 40 jaar later op andere ideeën. Hij geeft ruitelijk toe dat hij de boodschap van "deze Leonardo da Vinci" (en van de maawmuur) heeft begrepen. Impliciet geeft de voormalig Rijksbouwmeester hiermee trouwens een handige tip aan beeldend kunstenaars: wie schrijft, die blijft. Toch verdient deze moderne en unieke agora volgens hem meer verblijfskwaliteit. Het heeft nu teveel de karakteristiek van een parkeerplaats.

Opinie online

Enkele twitter quotes:

„#hart013. Omdat het over méér dan 'n fontein gaat (?) #uitzoomen" Twitter oproep door Berny van de Donk voorafgaand aan het CASTdebat. Twitter 25-10-2013

„Mensen komen niet alleen om ergens te kopen, maar ook om ergens te zijn #hart013 #Tilburg" Twitter opinie van Stadschouograaf tijdens het CASTdebat. Twitter 29-10-2013

„Tilburg is een stad van no nonens, we hoeven niet op een Breda of een Den Bosch te lijken #hart013." „Gehoord op debataavond van CAST: Verschil blijven gebruiken zodat we wel Tilburg blijven, je kunt niet zomaar een identiteit creëren" Twitter opinies van Tilburg Dichtbij tijdens het CASTdebat over de Tilburgse eigenheid. Twitter 29-10-2013

„Conclusie #CASTavond #hart013: veel betrokkenheid centrumontwikkeling #Tilburg, focus op kwaliteit, benut scharnierpunten en ziel vd stad" Reactie van wethouder Erik de Ridder op de avond van het CASTdebatavond "Hoe klopt het Tilburgse hart?". Twitter 29-10-2013

„Winkelend publiek als cavia's en de unieke kwaliteiten van #hart013. Gastopinie @robkeijzer, zaterdag in #bdtilburg #stadhuisplein" Samenvatting in 140 tekens door journalist Stephan Jongerius van de Gastopinie van Rob Keijzer. Twitter 31-10-2013

Aan de slag, aan de praat!

Het was een informatieve avond, misschien té informatief: de reuring die we in de binnenstad zo graag willen bleef uit. De stadse kennis kwam maar beperkt op tafel. Erik de Ridder nodigde iedereen daarom nadrukkelijk uit verder mee te denken over de huidige plannen. De afgelopen maanden was het misschien wat stil van de kant van de gemeente. Er werd hard gewerkt aan een volgende fase. "Nu is het moment om daarover weer vol met elkaar in gesprek te gaan". Als goed voorbeeld noemde hij het gedegen Inspiratiemini-fest van een groepje betrokken Tilburgse architecten. Het is duidelijk: het debat over de dierbare binnenstad gaat door!

Opinie online

Online discussie gestart door Stadsgezicht Tilburg: Kiezen! Het Willemsplein voor evenementen of als parkje. En nee: 'we leggen er wel platen op groen' behoort niet tot de opties. Facebook 30-10-2013

„Groen: er is plein genoeg, en wat is er nou nostalgischer dan kermis en boekenmarkt op gras?" Yvo van Gemert. Facebook 30-10-2013

„Uhm nee geen groen Willemsplein! Waar moet ik anders gaan staan met de sleutel overdracht tijdens carnaval?!" Martien van Boxel. Facebook 30-10-2013

„Groen! De kermis krijgt genoeg ruimte op de Spoorlaan en in de Spoorzone! Dus beetje schuiven kan geen kwaad" Joeri Bax. Facebook 30-10-2013

„Ik ben tegen het gegeven, om alle evenementen maar naar de Spoorzone te verplaatsen... Ieder evenement heeft iets unieks (door oa locatie) en dat moet ook zo blijven." Pim van der Velden. Facebook 30-10-2013

„Het Willemsplein ligt vlakbij een groen park (Muzentuin aan de overkant van de weg), waarvan de groenzoekende burger de openbaarheid nog wel eens over het hoofd ziet. De Heuvel en het Koningsplein bieden ruimte voor (grote) evenementen. De vraag wordt dus of we een 'paleistuin' willen of een plein. Met de huidige opstelling is, volgens mij, niet veel mis. De fontein kan mooi of lelijk gevonden worden, maar op vanda-len lijkt deze niet bepaald veel indruk te maken. Met andere woorden, gewoon laten als het is." Thijs Pieters. Facebook 30-10-2013

„Mensen maken geen ommetje voor een parkje, het moet een natuurlijke route zijn en dat is in Tilburg helemaal niet aanwezig." Joy's van Lieshout. Facebook 31-10-2013

genoeg om zonder die shoppers kwalitatief te groeien.'

Ed Bergers, architect in Tilburg. Als architect wil Ed graag een positieve bijdrage leveren aan de discussie, daarom heeft hij samen met zes andere architecten het inspiratiedocument opgesteld. Hij wil nu ook nog wel even zijn visie nader toelichten. 'Het is van belang de kernkwaliteiten te herkennen en te erkennen. Datgene wat vanavond is gezegd heeft in principe een goede grondtoon.'

Ik hoor hier tevens een 'maar...' in? 'Dat klopt. Wat typisch Tilburgs is en wat herkend moet worden is het 'Forum'. Rondom het Willemsplein liggen de iconen van de wereldse machten: de rechtspraak, het stadsbestuur, de religie, de cultuur en het onderwijs. Deze historische, architectonisch sterke gebouwen en de kunstwerken maken dat deze locatie zich niet laat vergelijken met enige andere plek in Nederland. Deze gebouwen moeten elkaar verdragen, ondersteunen en versterken.'

Hoe zie je dat voor je?

'Het zijn allemaal losstaande objecten. Die kunnen meer met elkaar verbonden worden door een samenhangende materialisering van de openbare ruimte. Dan krijg je een eenduidige uitstraling waardoor het gevoel ontstaat dat de gebouwen als het ware door een groot plein verbonden zijn. Maar het manco blijft dat de cityring er loopt.'

Moet het Willemsplein met de fontein dan blijven?

'Ja. Je moet ook leegtes hebben in een stad. Zoals het nu is werkt het, er wordt gebruik van gemaakt door inwoners. Vooral voor de evenementen is het goed zo, met een groen plein kun je dan niet veel. En tegenover het Willemsplein is al een groene ruimte: de Muzetuin. Die is nog jong en moet kans krijgen zijn waarde te bewijzen.'

'En nu we het over groen hebben', sluit Ed het gesprek af, 'de achterstevoren stad is met koning Willem II begonnen: toen hadden we een tuin áchter het paleis.'

Marieke Vromans, inwoner van Loon op Zand.

Marieke is landschapsarchitect en kunstenaar en kijkt dus ook met een professionele blik naar de ontwikkelingen. Maar ze voelt zich als oud bewoner van Tilburg ook nauw betrokken bij de stad. Na in Utrecht en Arnhem gewoond te hebben is ze weer terug in het zuiden en heeft bij terugkomst door de lelijkheid van Tilburg heen leren kijken.

'De eerste lelijkheid is de kracht. De stad is mooi, de mensen zijn mooi en het gevoel is goed. Ik ben trots op de stad en ik wil me er actief mee bemoeien.'

De fontein blijft, zo heeft zij begrepen uit de presentatie van Kees Rijnbouts en daar is ze blij om. 'De fontein verwijderen omdat er een distributieroute moet komen is echt onzin.'

Is het plein met de fontein in jouw ogen goed zoals het is?

'Er zou wel wat meer groen kunnen komen en de menselijke maat moet in beschouwing worden genomen. Dat versterkt de verblijfs waarde. En in tegenstelling tot wat tijdens de presentatie werd gezegd, worden plein en fontein wel degelijk gebruikt om er te verblijven, te hangen.'

Wat vind je van de andere onderdelen van de visie van Rijnbouts?

'Ik sta positief tegenover de plannen voor het Hendrikhof en de aanpak van de plint van de Katterug. Hiermee wordt het knusser. De aanpak van de Stadhuisstraat snap ik ook wel,

Stedebouwkundige plantekening uit de presentatie van de Concept Stedebouwkundige Visie door ontwerp bureau Rijnbouts

Ontwikkeling Stadhuisplein logische stap in verdere completering van de binnenstad

Door Arno Ruigrok, adjunct-directeur Multi Vastgoed

De binnensteden van de 20 a 30 grootste steden van Nederland met een eigen karakter en identiteit, met meer dan alleen winkels en met de mogelijkheid en het lef zich blijvend te vernieuwen, die hebben toekomst. Daar heeft het winkelareaal de kans om succesvol te anticiperen op toekomstig koopgedrag waarin ook de nieuwe kanalen (virtueel, mobiel) een grote rol spelen. Die steden hebben de kans een attractieve context voor verblijf en voor commercie te ontwikkelen door diverse functies en ruimtelijke kwaliteiten met elkaar te verbinden.

De binnensteden van de 20 a 30 grootste steden van Nederland met een eigen karakter en identiteit, met meer dan alleen winkels en met de mogelijkheid en het lef zich blijvend te vernieuwen, die hebben toekomst. Daar heeft het winkelareaal de kans om succesvol te anticiperen op toekomstig koopgedrag waarin ook de nieuwe kanalen (virtueel, mobiel) een grote rol spelen. Die steden hebben de kans een attractieve context voor verblijf en voor commercie te ontwikkelen door diverse functies en ruimtelijke kwaliteiten met elkaar te verbinden.

Tilburg verkeert in de positie om zich onder die steden te scharen maar dat gaat niet vanzelf. Zeker in Tilburg vergt het een extra inspanning om die toekomst binnen bereik te brengen. Van oudsher is Tilburg geen voor de hand liggende winkelstad. Plaatsen als Den Bosch, Eindhoven en Breda vervullen die functie krachtiger. Dat komt mede door de omvang en samenstelling van het winkelaanbod in het centrum: dat blijft in Tilburg achter bij wat je gemiddeld aantreft in steden van vergelijkbare omvang. Maar Tilburg ontbeert ook historische kwaliteit en ruimtelijke diversiteit in het centrum: in ieder geval op een niveau waarop die zaken door het grote publieke als zodanig worden herkend en als attractief worden ervaren. Ook op gemiddeld inkomen heeft Tilburg een minder gunstig vertrekpunt. Sterk in Tilburg zijn de jonge bevolking, de studentenpopulatie, de cultuursector en de eigen identiteit gebaseerd op een wat rauw, industrieel karakter. En vooral belangrijk is dat het inwonertal al jaren groeit en dat ook op gebied van economie en werkgelegenheid Tilburg het al een tijd goed doet. Kortom: al met al een goede basis om de toekomst van de binnenstad met vertrouwen tegemoet te zien.

Maar dat gaat, zoals eerder gesteld, niet vanzelf: niet in Tilburg en ook niet in de huidige tijd. Het begint er mee goed in beeld te krijgen wat de Tilburgse binnenstad nodig heeft om klanten vast te houden, nieuwe doelgroepen te trekken, mensen langer te laten verblijven, etc. Het antwoord is complex: er zijn meerdere dimensies in het spel en bovendien verandert een en ander in de tijd.

In ieder geval moet je alle winkels hebben waar de consument vandaag de dag voor komt. Dat zijn de grote trekkers, bekende ketenbedrijven en hippe merken. Maar dat zijn ook (steeds vaker) bijzondere winkels met specifieke assortimenten of hoogwaardige producten, vaak van zelfstandige ondernemers. Elk type aanbod heeft eigen vestigingskenmerken: daartoe moet je alle afzonderlijke domeinen in de binnenstad doorgronden. In bepaalde domeinen kun je winkels ontwikkelen, in andere domeinen moet je condities creëren om winkels 'te laten' ontstaan. De kunst is die gebieden op slimme wijze met elkaar te verbinden.

Dwars door die winkelmarkt (met diverse dimensies) speelt een tweede laag van andere functies en activiteiten waarvoor mensen ook naar de binnenstad gaan. Die andere functies (non-retail) worden steeds belangrijker. Daghoreca, restaurants, uitgaan, bioscopen, theaters, zorgverleners, de stadswinkel, ja zelfs het stadhuis: allemaal relevant. Zij dragen bij aan de veelzijdigheid en veelkleurigheid van het centrum en bepalen mede de aantrekkingskracht. Maar denk ook aan evenementen, manifestaties en het permanent activeren van de openbare ruimte: niet alleen voor de sfeer maar ook als trekkers.

En daartussen zit openbare ruimte. Daarvan moet de structuur goed zijn (routing), daarbinnen zijn attractieve en identiteitrijke plekken vereist (voor verblijf) en die moeten qua

sfeer, maatvoering, materialisatie, etc. als prettig ervaren worden. Bepalend is de belevingswaarde van de consument: de individuele mensen uit de stad en de regio die met bepaalde verwachtingen maar ook met eigen referenties naar de stad komen.

De Tilburgse binnenstad heeft behoefte aan en biedt kansen voor nieuw, aanvullend winkelaanbod, versterking van de ruimtelijke structuur en nieuwe verblijfsplekken met karakter. De omgeving van de stadskantoren is bij uitstek de plek voor die impuls. Dat is niet alleen gericht op ontwikkeling van de plek zelf maar ook op effecten in een bredere omgeving. Belangrijk is echter wel om echt te kiezen voor deze plek en voor de binnenstad. En ook belangrijk is om het plan vorm te geven en in te vullen met oog voor het verwachtingspatroon en de wensen van de bezoeker. Dus niet alleen 'bedacht', maar ook met 'gevoel'.

Pieter Vreedeplein

hiermee gaat geen waardevol deel van de stad verloren. Maar zorg wel dat het goed komt. Versterkt de vestiging van het grote, goedkope kledingwarenhuis wel de kernwaarden van Tilburg? Ik vraag het me af.'

Daarmee legt ze meteen de link naar de duurzaamheid, want hoe lang blijft zo'n winkelconcept in trek. 'De gebouwen die neergezet worden, moeten duurzaam zijn. Ze moeten na jaren, als ze geen winkelfunctie meer hebben, ook anders gebruikt kunnen worden. Daar kan toch niemand tegen zijn', lacht ze.

Je hebt de visie goed op je netvlies. Mis je wat? 'Ja, maar ik weet natuurlijk niet of dat in de opdracht zat. Ik mis de verbinding met de randen van de binnenstad, dus met Nieuwlandstraat, centraal station, Piushaven en fietsroute. Dit zijn ook plekken die interessant kunnen zijn voor speciale winkel-tjes, zoals in het dwaalgebied.'

Marieke ziet ook bedreigingen. Ze benadrukt dat wel aan de visie moet worden vastgehouden. 'Het is een visie voor 20 jaar en het wordt natuurlijk in fases uitgevoerd. Waak ervoor dat over enkele jaren het roer niet wordt omgegooid en de visie opzij wordt geschoven. De samenhang gaat dan verloren en daarmee de sterkte van de visie.'

Inspiratiemanifest Citykern Tilburg

Door: Ed Bergers, Meggie Bessemans, Jacq. de Brouwer, Paul Goltstein, Ton van der Hagen, Walter van der Hamsvoord, Peter Keijsers

Begin 2013 is door CAST een bijeenkomst georganiseerd waarin, namens de gemeente Tilburg, een Visie werd gegeven op de versterking van de binnenstad. Het gepresenteerde (o.a. bebouwing van het Willemsplein) heeft de hierboven genoemde professionals in april 2013 bijeen gebracht. Gemeenschappelijke interesse voor- en betrokkenheid bij de toekomst van de stad Tilburg heeft geleid tot een verkenning van de bestaande kwaliteiten in het centrum. Onze focus is vooral gericht op de zuidwest zijde van het stadshart: het Willemsplein/Stadskantoor 1 en omgeving. Na een sneak-preview voor wethouder Erik de Ridder (mei 2013) zijn de verzamelde informatie, inzichten en suggesties recentelijk gebundeld in de vorm van een "inspiratiemanifest" dat, bij de ontwikkeling van Visie en BeeldKwaliteitsPlan (BKP) uitstekend bruikbaar is om het centrum van Tilburg "in de vingers" te krijgen.

Vijf identiteiten

Het stadsconcept van de moderne stad Tilburg is jong, pril en nog kwetsbaar maar... in de lay-out en het dagelijks gebruik van de stad zie je het 50 jaar jonge stadsconcept steeds meer verankerd raken, vaste vorm krijgen. Locaties hebben, ongemerkt, een eigen identiteit gekregen en beginnen "vanzelfsprekend gebruik" in zich te dragen. Er zijn ruimtelijke en functionele eenheden ontstaan in een stad die ooit bestond uit losse korrels, onderling verbonden door ragfijne lintstructuren.

Er is sinds 50 jaar sprake van een koers waarin concentratie van gelijksoortige functies leidt tot het vormen van zwaartepunten in een van oudsher gespreide setting. De moderne stad Tilburg laat, dag na dag, steeds meer van haar eigen identiteit zien.

Vijf gebieden met een sterke eigen karakteristiek en samenhang zijn daarvoor heel erg betekenisvol:

1. de Citykern
2. het Dwaalgebied
3. de Winkelkern
4. de Horecakern
5. de Cultuurkern

De Citykern

is verankerd in de bundeling en synergie van stedelijke functies: het stadsbestuur, de rechtspraak, religie, cultuur, onderwijs. In klassieke steden vormt de concentratie van deze functies al eeuwenlang de kern van de stad. In Tilburg zijn ze pas echt in de afgelopen 50 jaar bijeen gebracht rondom het Willemsplein. Het Stadhuis, de Rechtbank, de Heikese Kerk, de Schouwburg en het Kunstcluster vormen anno 2013 een eigentijds Forum voor de stad Tilburg.

Het Willemsplein en de Paleisring vormen de openbare ruimte waaraan deze stedelijke functies een plek hebben gekregen, functioneel en ruimtelijk zijn ze met elkaar verbonden, duidelijk zichtbaar en voelbaar als Citykern van de moderne stad Tilburg.

Alle gebouwen en objecten rondom het Willemsplein hebben een alzijdig karakter. Stuk voor stuk zijn het belangrijke iconen in de Tilburgse geschiedenis. Een aantal gebouwen kent al de status van monument of is gewaardeerd als waardevol na-oorlogs erfgoed. Alle gebouwen worden expliciet getoond op websites van de Architectuurgids Midden-Brabant en VVV, we zijn als stad trots op deze krachtige objecten.

Het Zwarte Stadhuis bijvoorbeeld is in alles de eigenzinnige tegenpool van het historische Paleis-Raadhuis. Samen geven ze onderdak aan het stadsbestuur, zijn ze de plek waar, aan het Willemsplein, de burger ontvangen wordt en contact legt met het stadsbestuur. De historie en het moderne stadsconcept komen in dit ensemble tot uiting en vormen de ziel van de huidige stad Tilburg.

De Schouwburg, gaat een zeer sterke wisselwerking aan met de openbare ruimte. "Zien en Gezien worden", is een hoofdgedachte in het ontwerp van de architecten Bijvoeten Holt: vanuit de Schouwburg betekent dat zicht op het Stadhuis, de Kerk, de Rechtbank, het Willemsplein. Recenter heeft Jo Coenen in het ontwerp voor de Concertzaal eenzelfde keuze gemaakt: de foyer geeft op de verdieping een weidse blik over het Willemsplein, andersom hebben openbare ruimte en openbare gebouwen zicht op de "huiskamer" van de Concertzaal.

Peter Timmermans, inwoner van Tilburg

Peter heeft een goed gevoel bij de visie. Hij twijfelt wel of zoveel extra vierkante meters meer winkelpervlak nodig is, om direct daarop te laten volgen: 'Dat komt wel goed. Er worden uiteindelijk ook veel woningen in het centrum bijgebouwd, zoals aan de Piushaven en de Spoorzone. Het is trouwens heel goed dat er steeds meer gewoond wordt in het centrum, daarmee wordt de binnenstad veel levendiger.'

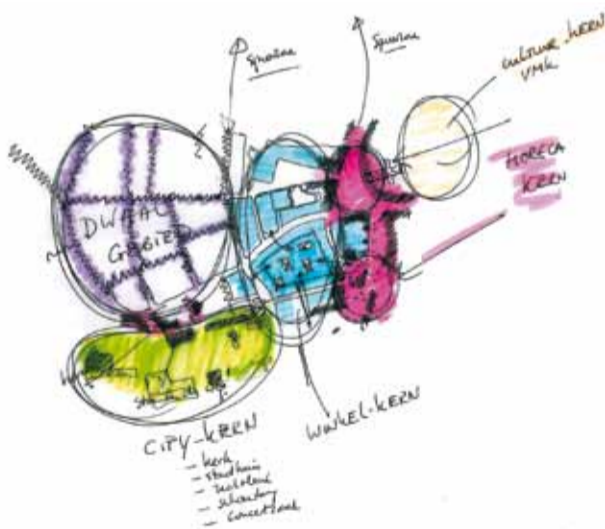
De nieuwe winkelstraat die parallel gaat lopen aan de Heuvelstraat is volgens hem een goede zet. En de fontein?

'De fontein moet blijven, die hoort bij Tilburg. Het rauwe karakter, het "betonnerige" van Tilburg is terug te vinden in de fontein. Maar ook in het stadhuis, Westpoint, Spoorzone, Stadsheer. En opvallend is dat dit haaks staat op de fijnmazige structuur van de stad; het Tilburg van de herdgangen en de kleine buurtschappen. Het krachtenspel tussen beiden is fascinerend. Die rauwe kant moeten we koesteren. Er wordt nog wel eens verwezen naar Breda en Den Bosch, als voorbeelden van mooie steden, maar die zijn gepolijst.'

Binnen de herdgangen en buurtschappen vindt Peter de verschillende pleinen ook schitterend, Hasseltplein, Wilhelminapark, Rosmolenplein, Korpelplein. Om dan toch weer enthousiast terug te komen op voorbeelden van het rauwe van Tilburg. Hij noemt de harde stadsrand in het noorden. 'Als je vanuit Udenhout de stad nadert en je ziet op de achtergrond die flats, daar geniet ik van. De hoogbouw die conflicteert met het buitengebied, dat is een fantastisch plaatje.'

We herinneren ons de foto die tijdens de presentatie werd getoond van het Cenakel met op de voorgrond de oude bebouwing van Koningshoeve. 'Ook zo'n schitterend contrast. Dit is Tilburg.'

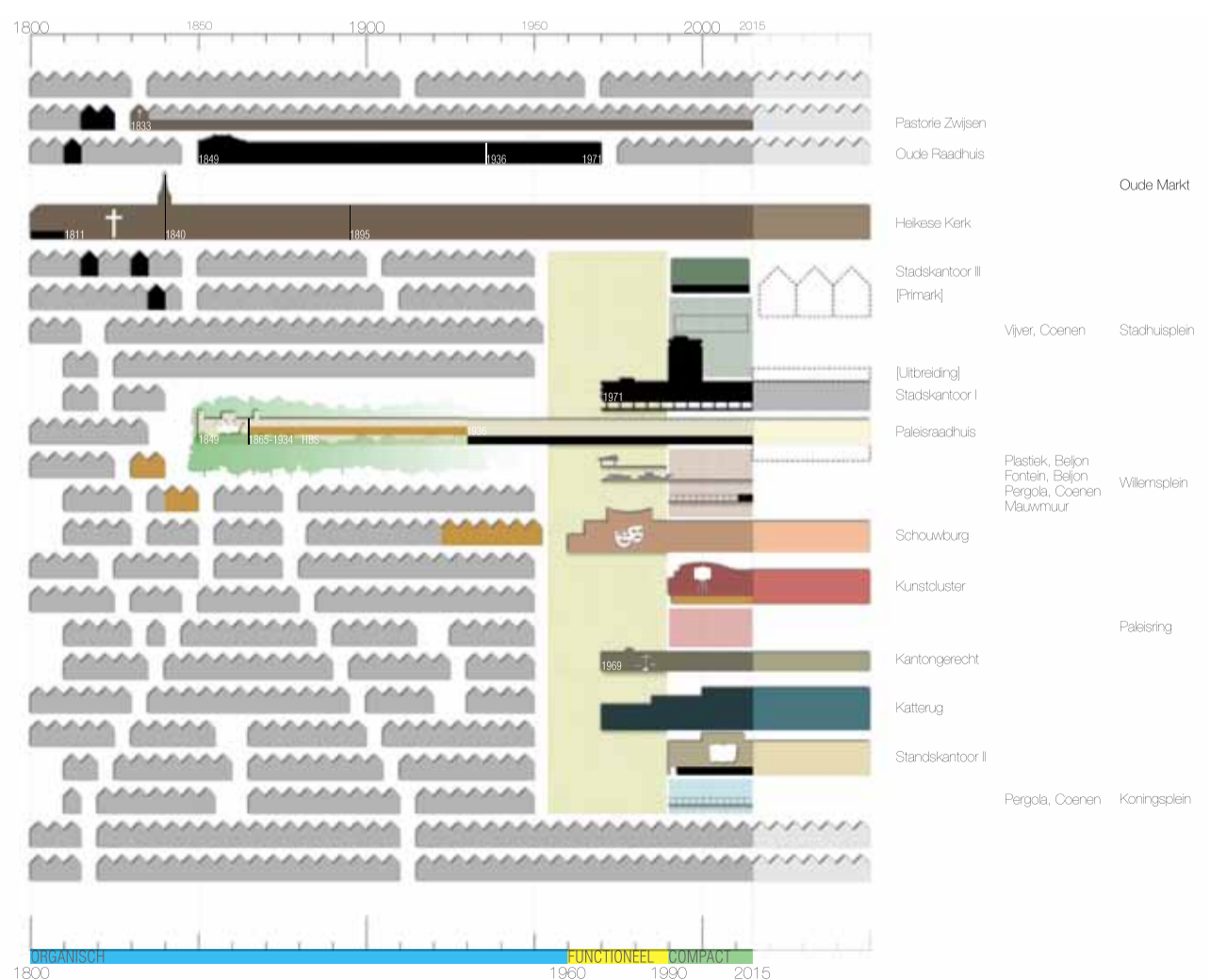
Schets vijf identiteiten

Zichtlijnen en ankerpunten Willemsplein

Schema Tijd Centraal

De architectuur van de Schouwburg is in 1961 letterlijk geënt op het stadsconcept van Tilburg. Schouwburg en Citykern zijn tot een ondeelbare eenheid gesmeed. De stedenbouwkundige en architectonische kwaliteiten vallen samen in dit gebouw. (Rijksmonument vanaf 2011). De Beljonfontein is letterlijk het verbindend element op het Willemsplein. De dynamische vormgeving en de weerbarstige materiaalkeuze bepalen de identiteit en maken de fontein tot een onlosmakelijk onderdeel van zijn directe omgeving. Een kunstobject met verblijfskwaliteit in het midden van alle zichtlijnen.

Het Dwaalgebied

De perfect nonchalante tegenhanger van het primaire winkelgebied. Traditionele straatprofielen in plaats van gelijkmatige erfinrichting, de historische ontwikkeling en in de loop van de tijd ontstane verschillen zijn afleesbaar in de straatwanden, panden zijn meestal nog gaaf van stoep tot daklijst. Diversiteit, identiteit, een rijkdom aan authentieke verschillen, de tijd heeft rustig zijn werk gedaan. Differentiatie is ontstaan, niet in één operatie tot stand gekomen. De inrichting van de openbare ruimte is statig en duidelijk. Winkelfuncties zijn specifiek, authentiek, geen winkelformules met standaard-exposure. Dwalen en zoeken, slow shoppen in combinatie met horeca, prachtige balans met het primaire winkelgebied, de Winkelkern.

De Winkelkern

Helder, hier gaat het om winkelen, courant aanbod, hoge omzetsnelheid, landelijke ketens die met eigen beeldmerken zijn neergestreken. Laatste impuls is het Pieter Vreedeplein e.o., een flinke stap noordwaarts en dat is, gelet op de aanstormende Spoorzone, een logische ontwikkeling. Winkelen is anno 2013 niet meer "boodschappen doen" maar place-making, fun, verblijven, een combinatie van verblijf (horeca) en shoppen. Bij uitbreiding van het kern-winkelgebied ligt de opgave in het maken van een aantrekkelijk verblijfsgebied, concentratie van winkelende bezoekers in plaats van verspreiding over grote straatlengten. Winkelgebied als kern in plaats van winkelgebied als lint.

De Cultuurkern

Het Veemarktkwartier, met O13 en Midi als verbindingschakels. Dit kleinschalig stedelijk milieu heeft enorme potentie om creatieve functies te laten ontkiemen, voedingsbodempotentialiteit te zijn, try-out gebied te worden voor de kunstopleidingen, kortom, ten opzichte van de enorme intensiteit van het Horecagebied en de Winkelkern een prachtige tegenhanger met een ontspannen sfeer.

De Horecakern

Geconcentreerd rondom de Heuvel en het Piusplein met stevige uitloper in de vorm van de Korte Heuvel. Niets aan doen, zuinig op zijn, het is prachtig hoe deze horecafunctie tegen de winkelkern aan schuurt en in de aanloop van de Spoorzone, het Veemarkt-kwartier en de Piushaven ligt! Gewoon de tijd zijn werk laten doen en faciliteren, met behoud van horecaprofiel.

De genoemde vijf gebieden hebben ieder een eigen identiteit, maar samen vormen ze het huidige centrumgebied. Een zesde gebied, de Spoorzone, kondigt zich nadrukkelijk aan als hét gebied voor stedelijke events, onderwijs, en innovatieve mediatoepassingen en sluit daarbij naadloos aan. Tilburg is op dit moment gebaat bij continuïteit in plaats van bij de onrust van voortdurende verandering. Het centrum heeft uitstekende en veelbelovende contouren, maar moet nog stevigheid krijgen. Ontwikkelingen in de stad kunnen daar voor zorgen: door de bestaande identiteiten te koesteren, te bevestigen en ... te verstevigen. De ontwikkelingstijd van de Citykern, pas 50 jaar, is te kort om nu al, anno 2013, over te gaan tot verwatering en transformatie.

Tijd doet zijn werk

Het gebied rondom het Willemsplein in Tilburg heeft een lange en roerige bouwgeschiedenis, die minstens terug gaat tot in de Middeleeuwen. Na 1800 is het gebied veelvuldig getransformeerd. Geen enkele bouwperiode, ook niet die van de jaren '60 van de vorige eeuw, is dusdanig rigoreus geweest dat al het voorgaande geheel is uitgewist. Momenteel is er sprake van een stadsdeel dat zich kenmerkt door losse gebouwen, uit diverse tijdsperiodes, met ieder een sterk, eigen karakter.

Boeiende historie van stedenbouwkundige opvattingen

Het verhaal van het komen en gaan van gebouwen en van het veranderen van de stedelijke ruimte tussen de gebouwen rondom het Willemsplein is een boeiende aaneenschakeling van verschillende stedenbouwkundige opvattingen. In de 19^e eeuw groeit Tilburg, vooral als gevolg van de ontwikkeling van de textielindustrie. Tot aan 1960 groeit het gebied rondom het Willemsplein tamelijk organisch. De grote gebouwen van de stedelijke instituties bepalen voor een belangrijk deel het karakter van dit deel van de stad. In de 2^e helft van de 20^e eeuw moderniseert Tilburg. Vanuit een functionele opvatting over de stad worden er grote verkeersdoorbraken gemaakt en komt er licht, lucht en ruimte in de stad. De Paleisring wordt een open gebied met losse oude en nieuwe gebouwen.

Rond 1990 doet het idee van de Compacte Stad in Tilburg zijn intrede. Lege plekken in het centrum van de stad worden bebouwd. De bebouwing beïnvloedt de vorm van de openbare ruimte: van een continue, oneindige ruimte verandert deze in een reeks kleinere, benoembare plekken.

Karakteristieke locatie

Er is in de afgelopen 200 jaar rondom het Willemsplein een omgeving ontstaan die buitengewoon gelaagd en uniek is. De gebouwen hebben elk een sterke architectuur die stilistisch erg gevarieerd is. De gebouwen staan in een losse, maar interessante verhouding tot elkaar. De kunstwerken in de openbare ruimte zijn een integraal onderdeel van de ruimte van de stad. Dit maakt dat de locatie niet uitwisselbaar is met enige andere plek in ons land!

schets van de Hendrikhof

De Hendrikhof is het binnengebied achter de Katterug, Emmapassage, Heuvelstraat (Hema) en Juliana van Stolbergstraat. De inzet van dit hof kan leiden tot intensivering en concentratie van winkelende en verblijvende bezoekers in plaats van verspreiding. Historische straatwanden kunnen behouden blijven, binnen het bouwblok kunnen een aantal karakteristieke nieuwe hoven zorgen voor specifieke (buiten) ruimten, er kan een dwaalmilieu ontstaan met hoven van uiteenlopend karakter.

De capaciteit van het gebied is groot (er past bijvoorbeeld 2x het grondoppervlak van het bestaande V&D gebouw in!), de aansluiting op bestaande looplijnen ligt voor het oprapen, intensivering van het gehele gebied lijkt vanzelfsprekend te zijn.

Daarnaast kan, binnen de huidige Winkelkern ook nog substantiële uitbreiding van het winkelvloeroppervlak worden gevonden, te denken valt bijvoorbeeld aan de directe omgeving van V&D aan het Pieter Vreedeplein.

Deze suggesties laten zien dat er voldoende kwalitatieve mogelijkheden zijn om de Winkelkern op de meest logische plek te intensiveren en nog geschikter te maken voor de wensen van de huidige consument. Uitbreiding van het winkelvloeroppervlak in de plint van het bestaande Stadhuis kan, met dit inzicht, met een gerust hart achterwege blijven.

De informele tussenruimten

Organische ontwikkeling dwaalgebied

Informele tussenruimten

Ingeklemd tussen de contouren van het Stads kantoor 1, Heikese kerk en de schouwburg ligt een unieke stadscampus met de "fine fleur" van de Tilburgse architectuurgeschiedenis. Geliefde oude monumenten en de monumenten van de toekomst wisselen elkaar af. Gebouwen representeren de lagen in de architectuurgeschiedenis van de stad en de politieke, culturele en religieuze "jaarringen" in de ontstaansgeschiedenis van de stad.

In de ruimte tussen de objecten zijn identiteitsvolle en anekdotische plekken ontstaan waar de architectonische jaarringen in de geschiedenis van deze stad elkaar charmant en betekenisvol raken. Vaak op een zeer ontspannen wijze heeft het groen hier ook positie gekregen. Met dit gebouwde en gegroeide erfgoed moet omzichtig omgegaan worden - het is van een unieke maar zeer kwetsbare schoonheid.

Organische ontwikkeling

Organische ontwikkeling kenmerkt zich door het voortzetten van bestaande stedelijke structuren. Daarbij wordt het initiatief gelaten aan bewoners of markt. Stedelijke groei is niet langer top-down, maar bottom-up. Gebruikers dragen bij aan het langzaam transformeren van de binnenstedelijke gebieden, maar waarbij bestaande structuren behouden blijven. De essentie van organische stedenbouw/planologie is als het accepteren van toeval, van veranderingen in het globale eindbeeld dat je als stad hebt.

Neem de Noordstraat – Nieuwlandstraat – Oude Markt. Gebruikers hebben per kavel deze straten langzaam getransformeerd. Door de kleinere, behapbare korrel te hanteren zijn deze straten op een spontane manier goed en eenvoudig te ontwikkelen. Het lint vanaf de Noordstraat tot aan restaurant stadscafé Meesters heeft zich vanaf de kredietcrisis ontwikkeld als een interessant verblijfsgebied van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Op de hoek Monumentenstraat- Stadhuisstraat liggen nieuwe kansen voor verdere transformatie van de binnenstad.

Tot slot

De start van het beeldkwaliteitsplan-proces is de aanleiding geweest om het inspiratiemanifest op 23 oktober jl. aan te bieden aan de gemeente Tilburg en haar adviseurs, als positieve inhoudelijke bijdrage aan een trefzeker Beeldkwaliteitsplan. Een juiste balans van stedenbouwkundige planning en organische groei, waarbij aanwezige ruimtelijke kwaliteiten leidend worden gesteld, kan een inspirerende basis zijn voor een duurzame ontwikkeling van onze stad.

Dit artikel is een samenvatting van het veel omvattender inspiratiemanifest. Het volledige document inclusief afbeeldingen is in digitale vorm te vinden via www.caston-line.nl/binnenstad

stimulerings
fonds
creatieve
industrie

Met dank aan

Subsidiënten

Gemeente Tilburg | Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bouwfonds Ontwikkeling | Heerkens Van Bavel Bouwgroep | Casade | TBV Wonen | Tiwos | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling Tilburg | WonenBreborg

Sponsors

Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwbedrijf André Doevendans | Bouwgroep Van der Weegen | Continú, intermediair voor bouw en industrie | Bouwbedrijf Remmers | 't Heem

Begunstigers

Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Adviesbureau Markslag Beljaars | Adviesbureau Vekemans | Cofier Bouwontwikkeling B.V. | De Kok Bouwgroep | Francine Broos Interieurarchitecten | H-KWADRAAT Architectuur | HONK | Hoogspoor Design Light | Komar Vastgoed | Lavertuur Planontwikkeling | M30 Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | Prince Project Management Bureau | Rob Wagemakers landschapsarchitect | STUDIOREDD Architectuur voor tuin en landschap | Van Aken Architecten | Van Asten Doomen Architecten | Van den Hout & Kolen architecten | Van Esch

Een ijzersterk driemanschap: Paleis, Stadhuis en Beljon

Gastcolumn
Door Joeseeph van Asten

Wie nu het Willemsplein voor het Paleis-Raadhuis in Tilburg betreedt krijgt het gevoel in een slecht toneelstuk te zijn beland. Als toeschouwer vermoedt men samenhang maar die valt nog amper te ontwaren. De rol die de Beljonfontein oorspronkelijk hier speelde verdween in de loop van de jaren ook uit zicht. Van alles werd er aan toegevoegd: een obelisk, een pergola, de mauwmuur. De context was zo veranderd dat de betekenis van de fontein er niet meer toe deed.

Wie nu het Willemsplein voor het Paleis-Raadhuis in Tilburg betreedt krijgt het gevoel in een slecht toneelstuk te zijn beland. Als toeschouwer vermoedt men samenhang maar die valt nog amper te ontwaren. De rol die de Beljonfontein oorspronkelijk hier speelde verdween in de loop van de jaren ook uit zicht. Van alles werd er aan toegevoegd: een obelisk, een pergola, de mauwmuur. De context was zo veranderd dat de betekenis van de fontein er niet meer toe deed.

Maar wat schetst mijn verbazing? Toen plannen uitlekten waarin de fontein het veld moest ruimen werd ze het middelpunt van verzet en discussie en bleek ze voor velen wederom een bron van inspiratie. Nu de fontein een tweede leven wordt gegund zou je van de plannenmakers verwachten dat zij zich daar ook aan willen laven.

Beljon Fontein

Beljon's creatie zou zo weer de centrale rol kunnen spelen die haar toekomst. Dan blijkt hoe ze door verwante vormen als het ware de opmaat is voor het paleis en stadhuis: samen een ijzersterk driemanschap. Voorwaarde is dat de context wordt verhelderd, door een enkele monumentale ingreep misschien, maar vooral door op te ruimen wat afleidt.

In recente plannen worden er echter opnieuw elementen toegevoegd die de helderheid niet bevorderen. Met buxushaagjes en een soort van oprijlaan wordt gezinspeeld op de ooit verdwenen paleistuin en aan de reacties op facebook te zien lijkt het groen ook het gemis aan een stadspark te moeten compenseren. Maar op één plek aan zoveel wensen en sentimenten tegemoet willen komen is te veel gevraagd. Waar houdt straks het representatieve plein op en begint het park?

Het vervagen van contouren speelt ook bij de verbouwing van het zwarte stadhuis. Van binnen wordt het, het duurzaamste kantoor van Nederland maar aan de buitenkant verandert het ook drastisch. Er wordt van alles tegenaan gezet en aan vastgeplakt. Het gaat uitdijen en de eenvoudige heldere afbakening van vormen raakt zoek. Wat eens door de bekende Rotterdamse architectuurhistoricus Wijnand Galema werd omschreven als "een chique zwart pak" zal niet meer zo strak ogen. Kun je zoveel verlies aan schoonheid nog duurzaam noemen?

De nieuwe outfit van het stadhuis werpt ook zijn schaduw over de fontein omdat Beljon die in nauwe samenhang met dat gebouw ontwierp. Zo schrijf je een onmogelijk scenario waarin de fontein straks verwijst naar iets wat er niet is.

Colofon

Tekst: Berny van de Donk, Anita van Hezik, Joeseeph van Asten, Arno Ruigrok, Schrijvers van het 'Inspiratiemanifest Citykern Tilburg' (Ed Bergers, Meggie Bessemans, Jacq. de Brouwer, Paul Goltstein, Ton van der Hagen, Walter van der Hamsvoord, Peter Keijzers), Merle Rodenburg
Redactie: Merle Rodenburg (CAST)
Vormgeving: Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk: Drukkerij Groels
Beeld: Foto's uit de Architectuurgids Midden-Brabant - CAST -
Fotograaf: René de Wit (pagina's 1, 5, 8); Foto's CAST debat - Fotograaf Willie-Jan Staps (pagina's 2, 3); Stedenbouwkundige plantekening concept stedenbouwkundige visie - Door ontwerp bureau Rijnbouth (pagina 4); Afbeeldingen uit het Inspiratiemanifest Citykern Tilburg (pagina's 6, 7)

Alle auteurs van de afbeeldingen uit de CASTverdieping worden zorgvuldig vernoemd. We hebben getracht met iedereen contact op te nemen. Mocht er onverhoopt toch informatie gebruikt zijn waarvan de auteur niet vermeld is, dan kan deze contact opnemen met CAST.